

II 69276

GLASNIK MUZEJSKEGA DRUŠTVA ZA SLOVENIJO

BULLETIN DE L'ASSOCIATION DU MUSÉE DE SLOVÉNIE

XVIII, 1937

POSEBNI ODTIS — EXTRAIT

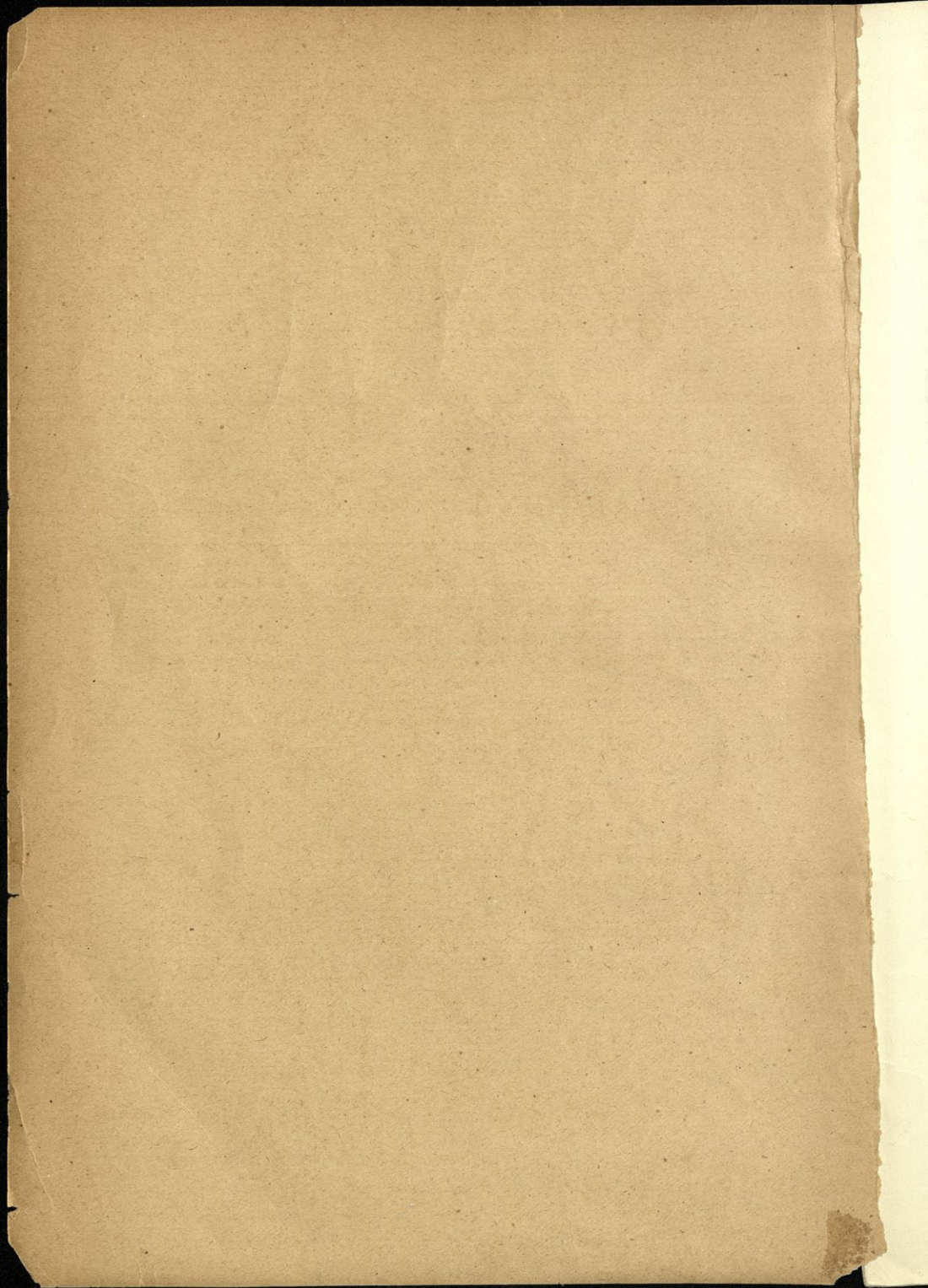

DR. MILKO KOS

**TOPOGRAFIJA
STAREJŠE STIŠKE POSESTI**

LJUBLJANA 1937

JUGOSLOVANSKA TISKARNA V LJUBLJANI

TOPOGRAFIJA STAREJŠE STIŠKE POSESTI

Milko Kos

Arhiv leta 1136. v Stični ustanovljenega in leta 1784. razpuščenega samostana cistercijanskega reda je stal pod nesrečno zvezdo. Dočim so se starejši deli arhivov srednjeveških samostanov na Slovenskem v še dokaj veliki meri ohranili, je to, kar nam je iz Stične preostalo, le boren ostanek nekdanjega bogatega arhiva. Tako smo glede starejših stiških listin, mimo redkih ohranjenih originalnih dokumentov, navezani skoraj le na prepise in izvlečke poznejših časov. Največ nam je takih sporočil stiški redovnik Pavel P u z e l (Pucelj) v svojih v rokopisu ohranjenih spisih, od katerih gre prvo mesto njegovi *Idiographia sive rerum memorabilium monasterii Sitticensis descriptio . . .* iz leta 1719.¹ Pa tudi izvlečki iz nekdanjega stiškega arhiva, ki jih je v svoji *Ehre* (1689) uporabljal V a l v a s o r in ono kar je na podlagi starejših izpisov iz stiškega arhiva prevzel dunajski bosonogi avguštinec M a r i a n - A n d r e j F i d l e r (1736—1802) v svojo *Austria sacra* ne gre zametavati.² Vendar je uporaba stiškega gradiva pri Puclju, Valvasorju in Marianu združena z velikimi težavami, kajti le prepogostokrat ti pisci 17. in 18. stoletja niso znali pravilno razbrati srednjeveških tekstov, jih imeli na razpolago šele iz druge ali tretje roke ali so jih pa tudi po svoje samovoljno prenejali in dopolnjevali. V nekaterih slučajih nam pomagajo prebroditi težave, ki jih imamo z nezanesljivimi prepisi in izvlečki starejših listin, stiške arhivalije izza 16. stoletja, hranjene v arhivu pri Narodnem muzeju v Ljubljani. Omenjam med temi najstarejši ohranjeni urbar stiške posesti iz leta 1505. in zapisnike o desetini in gorščini, dolžni stiškem samostanu, iz prvih let 16. stoletja.

Velike preglavice je delala raziskovalcem lokalizacija krajevnih imen v najstarejših stiških listinah, ohranjenih nam le v slabih in poznih prepisih oziroma izvlečkih. Z njihovo lokalizacijo so se največ trudili F r. S c h u m i (*Urkunden- und Regestenbuch des Herzogtums Krain, I, II, 1882-4*), F r. K o s (*Gradivo za zgodovino Slovencev, IV, V, 1915, 1928*), z velikim uspehom pri imenih nekaterih krajev pa L. P i n t a r (*Carniola, 1909, 139—142; 1912, 90; 1913, 70—75*).

Že številna krajevna imena v listinah iz l. 1136 in l. 1145, ki ju že Pucelj označuje za ustanovni listini stiškega samostana, so kljub ponovnim poizkusom

¹ V arhivu pri Narodnem muzeju v Ljubljani. — O Puceljevi kroniki: Wl. Milkowicz, *Die Chronik Puzels aus dem krainischen Cistercienserstifte Sittich, Mittheilungen des Musealvereins für Krain, 3 (1890), 53—70*.

² *Wissenschaftliche Studien und Mittheilungen aus dem Benedictiner-Orden, 2 (1881), 66* dalje. Valvasorjeve in Marianove variante navaja tudi Schumi.

po večini napačno določena.³ Pravilnejši lokalizaciji se bom skušal približati v tem sestavku.

Podlago posestnemu stanju stiškega samostana so položili bogati zemljiški darovi, ki jih je nova ustanova prejela v prvih desetletjih po svojem nastanku 1. od oglejskega patriarha in 2. od gospodov Višnjegorskih oziroma rodbin, ki so tem bile v sorodu ali rodu.

Od oglejskih patriarhov je z ustanovno listino iz l. 1136 dobila Stična pet kmetij »iuxta Moram fluvium« in vas »Wingarten«, z ono iz l. 1145 pa kraj »Lite in parte Crenuch«, pri Št. Vidu na Dolenjskem štiri vasi, namreč dve »Steindorff« in dve »Kalla« imenovani, pet kmetij pri »Enchen«, dve kmetiji v »Czirknicz« in v kraju pri Št. Vidu šest kmetij.

Quinque mansos iuxta Moram fluvium sitos. — Z lokalizacijo te reke, ob kateri je v letu svoje ustanovitve prejel stiški samostan pet kmetij, se literatura ni mnogo bavila. Schumi (I, 189) stavi potok vobče na Kranjsko, dočim je v Gradivu (IV, 80) »Mora« označen kot »najbrž kak potok na Dolenjskem«. Ker se da kraj »Wingarten«, omenjen takoj za reko »Mora«, nedvomno lokalizirati v najbližjo stiško sosesčino, moramo poskusiti najti tudi vodo v ondotni bližini. Res omenja stiški urbar iz l. 1505 — in za njim drugi mlajši — nad samostanom (ob dem klaster) pet mlinov. Ti so po mojem mnenju izšli iz onih petih kmetij v listini iz l. 1136. »Mora fluvius« je torej potok, ki izvira severozapadno od samostana, goni še danes nad njim vrsto mlinov in teče tik pod samostanskim poslopjem proti jugu. Neodločeno puščam, če ni »Moram« mogoče napačno zapisano namesto »morum« in bi to bil le latinski prevod slovenskega »črni«. »Mora fluvius«, ki ga — mimogrede povedano — stiški kronist Pucelj piše z malo začetno črko »m«, bi torej bil naš »Črni potok«. Omenjam, da je Pucelj, ki nam je v svoji kroniki ohranil tekst dotične listine, zelo rad imena krajev latinil; n. pr. iz Niemetzhaus je napravil »Domus germanica«, iz Dolge Njive »In longo agro« in podobno. Tako je tudi neki naš »Črni potok« mogel polatiniti v »morus fluvius«. »Črni potok«, »Črna« (voda, reka) imenuje naš narod — v nasprotju k številnim »Belam« in »Belim potokom« — vode, ki imajo radi kamenja temne barve, preko katerega tečejo, temnejši izgled. V najbližji sosesčini stiškega potoka, takoj onstran hriba, zbira svoje studence tudi Črni potok imenovana voda in jih pošilja mimo Šmartna pri Litiji v pritoke Save.

Villa... quae dicitur Wingarten. — Schumi (I, 200) lokalizira vas vobče na Dolenjsko, Gradivo (IV, 80) pa v »morebiti Vinograd« pri Št. Vidu (pravilneje bi bilo »pri Stični«). Res omenja stiški urbar iz l. 1505 stiško posest »Am weingartten«, to je v Vinogradu ali Nogradu tik nad današnjo vasjo in samostanom.

Possessio... Lite in parte Crenuch sita. — Schumi (I, 168, 186) meni, da je Lite Litija ob Savi, Crenuch pa prejkone slab prepis za Creine, to je Gorenjska stran. Gradivo (IV, 120) domneva za Lite »morebiti Litija poleg Save«.

³ Schumi, I, 88, 99; Gradivo, IV, št. 130 in 211 (na podlagi prepisov in izvlečkov v Puceljevi kroniki).

Izhodišče nam mora biti beseda »lite«. Srednjevisokonemško lite pomenja gorsko pobočje, reber. Oboje, slov. Reber in nemško Leite (Leiten) — samo zase ali pa v sestavljenih oblikah — je še danes v slovenski oziroma nemški toponomastiki dokaj razširjeno poimenovanje. Vprašati se moramo le, v katerem Rebru je imela Stična svojo posest. Stiški urbar iz l. 1505 nas podučí, da v dveh vaseh tega naziva: »An der lewttten« in v »Dorlewetten«. »An der lewttten« je z ozirom na zapovrstni red popisanih vasi v urbarju vasica Reber pri Lanišču, tik ob vzponu dolensjske železniške proge od Škofljice navzgor proti Šmarju. »Dorlewetten« se pa v listinah 14. in 15. stol. imenuje Darnleitten (1354, *Mitteil. des Musealvereines f. Krain*, 18, 176) oziroma Dorleiten (1406, prav tam, 20, 170), danes vasica Trnovica, blizu Sel pri Šumberku na Dolenjskem. Dorlewetten pomenja Trnovo Reber; mogoče se je ta naziv prenesel na Trnuški grič, ki ga ima naša nova specialna karta zaznamovanega nad Trnovico.

Obema »Rebroma« bi se prilegalo, da ležita »in parte Crenuch«. Mnenja sem namreč, da je »Crenuch« napačno čitano in prepisano namesto »Creinae«. Kdor pozna pismo naših listin iz 12. stol., mi bo možnost take pomote pri transkripciji priznal. »Creina« bi pomenjalo oni del stare Kranjske, ki se v poznejših virih imenuje Slovenska Krajina, to je večji del današnje Dolenjske (L. Hauptmann, *Erläuterungen zum Histor. Atlas der österr. Alpenländer*, I/4, 368 dalje). Obedve »Rebri« ležita v tej »Krajini«. »Dorlewetten« ali Trnovica blizu še danes med ljudstvom z imenom Krajiška Sela znanega, sicer uradnega Sela pri Šumberku,⁴ Reber pa pri onem Lanišču, ki je tudi še spadalo h »Krajini« (1375, *Mittheilungen des Histor. Vereins für Krain*, 1862, 47). Prav ob tem Rebru, ki leži ob skrajni zapadni meji dolensjske »Krajine« ter v območju glavnega pota, ki je vodil iz ljubljanske kotline na Dolenjsko, bi dobila Hauptmannova izvajanja potrdilo, da se namreč naziv Krajina v presenetljivem redu ponavlja ob starih pokrajinskih mejah, ki so bile verjetno le ob glavnih prehodih trdno določene (na n. m., 369, 370).

Toda Reber pri Lanišču na prihaja kot stiška posest že leta 1145 v poštev. kajti šele l. 1420 je Stična prejela tamkaj štiri kmetije in en mlin (Puzel, *Idiographia*, 75). Ostane »Trnova Reber«, današnja Trnovica, kjer je Stična imela po urbarju iz l. 1505 osem hub, od katerih vemo, da je dve pridobila l. 1354, tako, da ji je l. 1406 pripadala že cela vas. Tudi vrstni red naštevanja v listini iz l. 1145 govori za ta kraj, kajti neposredno za njim so imenovane bližnje Peče in dva Kala (glej pod Steindorff in Kalla).

Steindorff . . . et item que Steindorff. — Obe vasi sta ležali, kot pravi listina, v bližini št. Vida pri Stični. Schumi (I, 162) misli na Kamno Brdo nad Višnjo Goro, z »morebiti« se mu priključuje Fr. Kos (Gradivo, IV, 120). L. Pintar (Carniola, 1909, 142) domneva Kamni Vrh pri Ambrusu v Suhi Krajini Tako Kamno Brdo kot Kamni Vrh pa ne moreta priti že zaradi oddaljenosti od št. Vida v poštev, gre pa tudi pri obeh teh dveh vaseh le za eno naselje, dočim omenja listina izrecno dvoje krajev. Oba »Steindorff« sta Velike in Male Peče južno od št. Vida, takoj onstran železniške proge. V

⁴ Na pravilno obliko Krajiška Sela namesto Kranjsko Selo, kot sem zapisal v Glasniku Muzejskega društva, 10, 1929, 24, me je prijazno opozoril dr. Jože Rus.

stiškem urbarju iz l. 1505 Grasteindorff z desetimi kmetijami in Kleinstaindorff s tremi kmetijami.

K a l l a . . . e t K a l l a. — Tudi ti dve vasi sta ležali, kot piše listina, v bližini dolenskega Št. Vida. Schumi (I, 162) se ni mogel odločiti za nobenega številnih dolenskih Kalov. Gradivo (IV, 120) le omenja, da leže severno od Št. Vida Veliki Kal, Mali Kal in Farški Kal. Pintar (Carniola, 1909, 142) domneva ali Kal pri Ambrusu v Suhi Krajini ali pa Rdeči oziroma Lučarjev Kal južno od Št. Vida.

V poštev prihaja petero Kalov v bližini Št. Vida: Veliki, Mali, Farški, Rdeči in Lučarjev Kal. Katera sta prava? Mislim, da zadnja dva. Po vrstnem redu v stiškem urbarju iz l. 1505, ki sledi geografski razporeditvi krajev in ne sega v onem odstavku na sever od velike dolenske ceste pri Št. Vidu (kjer ležijo Veliki, Mali in Farški Kal), je v neposredni bližini obeh Peče imenovanih vasi omenjena kot stiška posest vas »Kall« s šestimi hubami. Iz stiških urbarjev iz 17. stol. v arhivu Narodnega muzeja v Ljubljani je razvidno, da gre pri tem Kalu za Rdeči Kal. Ta Rdeči Kal je tudi »villa quae dicitur Kalle« v stiški listini iz l. 1136. V njegovi bližini je vas »Chrastoulach«, za katero je dokazal Pintar (Carniola, 1909, 141), da je Hrastov Dol pri Rdečem Kalu. Kaj pa Lučarjev Kal, drugi obeh »Kalla« imenovanih vasi v listini iz l. 1145? Mislim, da je to oni Kal (Chal), v katerem je stiški samostan do l. 1319 imel in tedaj zamenjal šest kmetij svojega lastnega imetja za štiri kmetije in štiri marke oglejskih denarjev v Dragi jugozapadno od Stične (Mittheilungen des Musealvereines für Krain, 18, 137). Zato ta Kal v urbarjih 16. in 17. stol. ni več omenjen kot stiška posest.

F a r š k i K a l. — V neimenovanem kraju pri Št. Vidu (in loco proximo qui adiacet Sancto Vito) je dobil stiški samostan — kot pravi listina iz l. 1145 — od oglejskega patriarha šest kmetij, vendar tako, da je od teh prejel tri šentvidski župnik za desetino, ki se mora plačevati v fari, v kateri leži Stična. Kaže se pa, da je prav to dvojno lastništvo nad dotičnim krajem privedlo do spora med župnikom v Št. Vidu in Stično, ki ga je oglejski patriarh Bertold l. 1250 razrešil tako, da je — proti drugačni odškodnini za samostan — dal šentvidskemu župniku celo vas »Kall« imenovano, obsegajočo šest kmetij (Schumi, II, 136). Po župniku-lastniku je vas dobila pridevek **F a r š k i K a l**.

E n c h e n. — Lokalizacija Enchen, kar bi bilo napačno zapisano namesto Eichen (dobe), v Dob pri Št. Vidu pod Stično, je nedvomno pravilna (Gradivo, IV, 120). V Dobu je imel samostan, kot nam povedo kasnejše listine in urbarji, bogato posest.

C z i r k n i c z. — Gre za notranjsko Cerknico, v čemer so si vsi, ki so se doslej bavili z lokalizacijo stiške posesti, edini. Od l. 1184, ko je prejela Stična potrdilo svoje lastnine v Cerknici (Gradivo, IV, 691), pa v številnih listinah, a od 16. stol. naprej v urbarjih, se v tem kraju omenja in našteva posest stiškega samostana.

Od oglejskih patriarhov mnogo večji mecen mlade samostanske ustanove v Stični so bili gospodje Višnjegorski oziroma njihovo sorodstvo. Za veliko zemljiško posest, ki so jo višnjegorski bratje Henrik, Ditrik in Majnhalm naklonili Stični, jih je oglejski patriarh l. 1136 skušal odškodovati z vrsto po-

sestev na ozemlju šentvidske fare, ki se je tedaj razprostirala na ogromnem teritoriju od kočevskih gozdov pa do Save pri Litiji ter od dobrniške in mirenske doline na vzhodu do roba Ljubljanskega barja na zapadu. Lokalizacija v listini iz l. 1136 Višnjegorcem podeljenih krajev se je posrečila Pintarju v Carnioli, 1909, 139 dalje, le z »Wisen« po mojem mnenju ni imel sreče. Kraj lokalizira Schumi (I, 200) v Višnje pri Višnji Gori, Fr. Kos (Gradivo, IV, 80) pa v Višnje v Suhi Krajini. Menim, da bo slednje pravo, kajti nemške »wisen« so slov. višnje. Da bi pomenjalo »wisen« travnike pri Muljavi, kot misli Pintar, sklicevaje se na Valvasorjevo poročilo (Ehre, II, 181, III, 531), da so ti travniki bili stiška last, se mi zdi nemoogoče, kajti travnikov ni l. 1136 prejela Stična, marveč bratje Višnjegorski.

Od treh bratov Višnjegorcev je, mimo kraja Stične, prejela nova samostanska ustanova že v prvih letih svojega obstanka: od Henrika v zameno vas »Ozipdorff iuxta fluvium Gurcae« in vas »Sitingisdorff« (za dvor Frogia manj eno kmetijo), od Henrika in Majnhalma štiri kmetije pri Frogia, od Ditrika pa vas Lasis.

Ozipdorff in Sitingisdorff. — Pri Ozipdorff misli Schumi (I, 183) na Hočevje pri Gorenji Krki, Gradivo (IV, 120) pa pripominja: »Kateri kraj je Ozipdorff poleg Krke ni znano. Morda je Mačkova vas (nem. Katzendorf) tik Krke blizu Sadinje vasi.« Sitingisdorff je po Schumiju (I, 196) Ždinja Vas severno od Novega Mesta, po Fr. Kosu (Gradivo, IV, 120) pa Sadinja Vas, jugovzhodno od Žužemberka.

Začenjam s Sitingisdorff. V Pucljevem rokopisu stiške kronike (str. 11) je bilo najpoprej zapisano »altera vero Ingisdorff«, kar je šele neka druga, od Pucljeve ne mnogo mlajša roka, popravila v »altera Sitingisdorff dedit«. Pravilen je po mojem mnenju prvoten zapis, le »in« bi ločil od »gisdorff«, torej »in Gisdorff«. Res najdemo v turjaškem urbarju iz l. 1463 pod zaglavjem odvetniških dajatev stiških samostanskih podložnikov neki »Gestorff pey der Gurkch« (arhiv na gradu Turjaku). Kako se ta »Gisdorff« ob Krki, prav tako kot — prejkone sosednji — »Ozipdorff« poleg reke Krke, danes imenuje, ne vem povedati. Ime nobene vasi, za katere vemo, da jih je Stična imela blizu ali ob dolenski Krki, se ne da spraviti v sklad z »Gisdorff« oziroma »Ozipdorff«.

Curia quae dicitur Frogia. 4 mansi apud Frogia. — Schumi (I, 176) in Fr. Kos (Gradivo, IV, 120) lokalizirata Frogia v Vrhovo pri Žužemberku. Lokalizacija Vrhovo se mi zdi pravilna, le ne gre tu za vas tega imena pri Žužemberku, marveč za Vrhovo (Dolenje in Gorenje) ob dolenski železnici, med postajama Radohova Vas in Št. Lovrenc. Le v tem Vrhovem (Freychaw) je imela Stična po urbarju iz l. 1505 posest, število kmetij tedaj (štiri) je celo isto kot v drugem zapisu iz l. 1145.

Villa quae dicitur Lasis. — Ne gre tu za Lašče pri Žužemberku, kot domnevata Schumi (I, 185) in Fr. Kos (Gradivo, IV, 121), marveč za Lašče, ki jih danes poznamo kot Velike Lašče. Tu imamo dokazano posest stiškega samostana — da omenim le nekatere starejših listin — za l. 1215, 1230 in 1264 (Gradivo, V, 233, 530; Schumi, II, 259). Tudi urbar iz l. 1505 našteva v Velikih in sosednjih Malih Laščah stiške kmetije. Pri krajevnih imenih te vrste je ono s pridevkom »velik« navadno označba za starejšo naselbino. Prim. tudi »Altelasis«.

Za druge kraje, ki jih je po listini iz l. 1145 Stična pridobila, ni omenjeno, kdo jih je samostanu naklonil. Njihova geografska razporeditev kaže, da je bila z njimi položena osnova poznejše tako bogate samostanske posesti v grosupeljskem okraju (Welze, Trebeleu), da je Stična že pridobivala posest ob na ribah bogati Krki (Altelasis, villa Chazil, Taeure, Nakla), v vinorodnih krajih okoli Mirne Peči in Šmarjete na Dolenjskem (Affoltren, Ivuanzdorff, Sigilsdorf) ter tudi že spopolnjevala svojo zemljiško posest v neposredni bližini samostana (Brunno).

Welze. — Schumi (I, 174) misli na Vevče pri Ljubljani, Gradivo (IV, 121) lokalizira Welze v Belšinjo Vas pri Trebnjem na Dolenjskem. Za Belšinjo Vas najdemo v srednjeveških listinah obliko Valschendorff in podobne (tako v urbarju iz l. 1463 v arhivu na gradu Turjaku). V stiškem urbarju iz l. 1505 ni v Belšnji Vasi izkazana samostanska posest, pač pa v kraju Weltsperg, današnjem Bleč Vrhu severozap. nad Višnjo Goro. Štiri kmetije, ki jih je v Welze imela l. 1145 Stična, soglašajo s številom obdelanih kmetij (mimo 5 pustih) v Weltsperg l. 1505.

Trebeleu. — Gre za Trebeljevo sev. od Višnje Gore (Gradivo, IV, 121). Po urbarju iz l. 1505 ima Stična v »Trebelew« osem kmetij.

Altelasis. — Schumi (I, 153) je neodločen, za katere dolenskih »Lašič« bi se odločil. Fr. Kos (Gradivo, IV, 121) je za Mrzlo Lužo pri Trebnjem na Dolenjskem, misleč, da je Pucelj slabo zapisal Altelasis namesto Kaltlaken, kakor so Mrzlo Lužo po nemško imenovali.

Menim, da gre tu za neke »Lašče«, toda različne od onih »Lasis« imenovanih v listini iz l. 1145, ki smo jih za Velike Lašče spoznali. V »Lasis« je prejela »Stična« posest od Višnjegorskih, pri »Altelasis« se ti kot darovatelji ne imenujejo. Posest v »Lasis« je, glede na razpored v listini, zabeležena na drugem mestu kot ona v »Altelasis«.

Vendar sem mnenja, da imamo tudi pri »Altelasis« opraviti z nekimi »Laščami«, in sicer z vasjo tega imena v Suhi Krajinji jugovzhodno od Žužemberka. Takoj za »Altelasis« se omenjata v listini kraja »Chazil« in »Taeure«, ki ju tudi stavim v ondotni okoliš. V kraju, ki ga Pucelj v izvlečku neke listine iz l. 1382 imenuje »in monte Colositsch« (Idiographia, str. 63) je imela Stična šest pustih kmetij, ki so si jih lastili sosednji gospodje iz Soteske. V koruptnem »Colositsch« se po mojem mnenju skriva »Altelasis« iz l. 1145. Pridevek »stari« v »Altelasis« = »Stare« Lašče je še danes živ v sosednjem zaselku z imenom Stara Gora.

(Villa) quae dicitur Chazil. — Schumi (I, 163) je za Kašelj pri Ljubljani, Gradivo (V, 121) za Mačji Dol (nemško Katzenthal) severozahodno od Velike Loke na Dolenjskem. Menim, da ni pravilno niti eno niti drugo, marveč da je z »villa . . . Chazil« mišljen Mačkovec v občini Dvor pri Žužemberku. Kraj se v listini omenja med »Altelasis« in »Taeure«, ki oba lokaliziram v ta okoliš. Mačkovec (Katzendorf) pri Veliki Loki na Dolenjskem l. 1145 še ne more priti v poštev, ker ga je Stična dobila šele kasneje (Gradivo, IV, 614).

Tres mansi iuxta Taeure. — Dosedanja literatura je glede lokalizacije tega kraja povsem neenakega mnenja. Dočim pravi Schumi (I, 171), da je Taeure vasica Torovo pri Vodicach na Gorenjskem, misli Fr. Kos (Gradivo IV, 121) na dolensko Temenico, domnevajoč, da je Taeure »najbrž pokvarjeno«

zapisano. — Menim, da je lokalizirati Taeure v današnje Sotesko ali v njeno bližino ob Krki pri Dolenjskih Toplicah. V originalu listine, ki ga je imel Pucelj nemara še pred sabo, je bilo zapisano prejkone »taeus«. Prvotni pomen okrajševalnega znaka s je »er«, česar pa Pucelj ni vedel in ga razrešil kot »re«, kar je v kasnejšem razvoju znak sicer tudi mogel pomeniti. »Taeuer« je isto kot današnje slovensko »deber«, to je ozka soteska v dolini. Najbolj znani primer »Debra« v slovenskem krajevnem imenoslovju je označba Nemcev za Laško Slovencev: Tüffer, prvič 1182 Tyuer (Gradivo, IV, 659). Deber se imenuje še danes vasica ob Savinji tik nad Laškim. Pa tudi mnogo drugih krajev in okrajev na nekdanjih in današnjih slovenskih tleh je nekoč imelo ali pa še ima naziv »Deber« (za Koroško glej podatke Wuttejeve v K. Titzovi razpravi »Teber z r. 1313« izšli v praški reviji Naše věda, 16, 1935, 1 dalje). Tudi Soteska ob Krki na Dolenjskem in ondotni okoliš v ozki in globoko zarezani dolini reke se je nekdanj imenoval »Deber«. Dokaz temu beležka iz l. 1313 v seznamu posesti koroškega vojvode na Kranjskem: »Der Teber mit der Vest zer Ainöd (gehört) zu dem Lande ze Chernden« (A. Dopsch v Mitteilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung, 22, 1901, 462). Torej »deber z gradom Sotesko«. Soteska, ki je samo drugačna označba za deber, je kot ime znanega gradu starejši deber — kot se kaže — povsem izpodrinila. Na »Deber« nisem v drugih poznosrednjeveških virih v teh krajih več našel.

Da pa je pri Debru - Soteski ob Krki Stična res mogla imeti l. 1145 tri kmetije, zato govori njena tedanja in kasnejša posest v vaseh ob Krki in v njeni bližini nad Sotesko in pod njo. Nad Sotesko v Laščah in Mačkovcu (glej Altelasis, villa . . . Chazil), pod Sotesko pa v Toplicah (glej Töplizc spodaj v tem donesku) in v Meniški Vasi, ki ima po štiških menihih svoje ime (v deželnoknežjem urbarju iz l. 1477, kodeks Bl. 518, fol. 38, v Državnem arhivu na Dunaju: des von Sittich dorff).

N a k l a. — Schumi (I, 189) ne ve, za katero kranjskih Nakel bi se odločil. F. Kos (Gradivo, IV, 121) je za Naklo pri Kostanjevici ob Krki. Menim, da je to pravilno, posebno ker se takoj za petimi kmetijami v Naklem omenjajo v listini iz l. 1145 tri poleg Krke (iuxta fluvium Gurkae). Naklo na Krškem polju leži na ozemlju, ki se zanj da dokazati, da je bilo od starine teritorij koroške Heme, prednice Višnjegorskih, utemeljiteljev posesti stiške cisterce (Lj. Hauptmann Grofovi Višnjegorski, Rad Jugoslav. akademije, 250, 1935, 227).

Villa quae dicitur Affoltren. — Predvsem je omeniti, da je v Puceljevem rokopisu Affoltren popravljeno v Affoltrer. Schumi (I, 152) lokalizira z vprašanjem Affoltren v litijski okraj. Fr. Kos (IV, 121) misli na Zapovdje severovzhodno od Kresnic ob Savi, »kjer je nekdanj stal grad Abfalter«. Ne morem reči od kod tu ta lokalizacija nekdanjega gradu Abfalter. L. Pintar (Carniola, 1909, 142) pravi: Affoltren je verjetno Jablanica pri Litiji.

Lokalizacija »Affoltren« v bližino obsavske Litije sloni — kot se kaže — na podatkih listin iz druge polovica 13. stol., ki govorijo o novem gradu, postavljenem od vojvode Ulrika Spanheimskega v kraju »Afolter« blizu Save. Grad je bil zgrajen kot protiutež patriarhovemu Verneku, ki je stal nasproti Kresnic ob Savi (1257, 1262, 1265, 1268, Jaksch, Monumenta hist. ducatus Carinthiae, IV, 507, 623; Schumi, II, 239, 294). Ker pomenja v nemščini 13. stol. »affolter«

jablano je torej v bližini Verneka in ob ondotni Savi iskati kraj s takšnim imenom. Najdemo ga v vasi Jablanica pri Litiji. Cerkev sv. Ane v Zgornji Jablanici leži l. 1526 »zu Aphltrern« (Izvestja Muzej. društva za Kranjsko, 1895, 201), plemiški rod Afaltrerjev je patron sosednje fare v Polšniku (Valvasor, Ehre, II, 723) in lastnik že za Valvasorjevih časov porušenega gradu Roje nad Šmartnim, nedaleč od Jablanice (Valvasor, I, 177; III, 225). Mogoče se je grad Roje, ki ima za srednjeveško utrjeno postojanko vse drugače ugodnejši položaj kot v dolini ležeča Jablanica, nekoč po rodu izhajajočem iz te vasi ali po tej vasi sami tudi imenoval Jablanica - Abfalter.

Vendar stiškega Affoltrena ne smemo iskati v teh krajih. V litijski Jablanici se ne da dokazati stiška posest. Pač pa že zgodaj v mnogih vaseh in selih okoli Mirne Peči na Dolenjskem. Tu leži vas Jablan, kjer je, kot je iz številnih zapiskov iz prvih let 16. stol. (v arhivu pri Narodnem muzeju v Ljubljani) razvidno, Stična pobirala gorščino in desetino.

I v u a n z d o r f f. — Schumijeva (I, 185) in Fr. Kosova (Gradivo, IV, 121) lokalizacija v Ivanjo Vas pri Mirni Peči se mi zdi pravilna. Po urbarjih sicer ni imela Stična v kraju samem nikakršne posesti, pač pa po zapiskih o gorščini in desetini iz začetka 16. stol bogate dohodke v okoliških vaseh. Poznosrednjeveške imenske oblike za Ivanjo Vas glase: 1457 Eybandsorf (listina v Kapiteljskem arhivu v Novem mestu), 1467 Eybesdorf (Carniola, 1910, 133), 1484, 1485 Eywsdorff (turjaški urbar na gradu Turjaku).

S i g i l s d o r f f. — Schumi (I, 97) je za Žiganjo Vas pri Tržiču na Gorenjskem, ki je po starejših nemških oblikah imena res najbližja našemu Sigilsdorfu (n. pr. ok. 1400 Sigelstorff, Mittheilungen des Musealvereines f. Krain, III, 43, 46). Toda v ondotnem okolišu ni imela Stična nikdar kake posesti. Fr. Kos je za Šegovo Vas, nemško Sigisdorf pri Loškem Potoku (Gradivo, IV, 121). Vendar to ozemlje v 12. stol. še ni bilo kolonizirano. Mogoče je z našim Sigilsdorff mišljena Strmica (Velika, Mala) pri Šmarjeti na Dolenjskem, ki se v virih 13. do 15. stol imenuje tudi Sigendorf (1291, 1318: Fontes rerum Austriacarum, II, 36, 233; 1259, prav tam, 31, 204; 1273, prav tam, 31, 322; 36, 133; 1436, celjske fevdne knjige, kod. Bl. 313, fol. 89 v Državnem arhivu na Dunaju). Da je Strmica res Sigendorf dokazuje vrstni red v freisinških urbarjih za te kraje in pa podatek v njih iz l. 1291: nemus et silva iuxta Sigendorf que dicitur Zternitz (na n. m., 36, 150, 246). Južno od Strmice se razprostira še danes večji gozdni kompleks (J. Volčič, Zgodovina Šmarješke fare, 7). V bližini Strmice je imela Stična tudi sicer posest (Radulja, Vinji Vrh).

B r u n n o. — Schumi je za Bruno Vas pri Mokronogu (I, 161), Fr. Kos (IV, 121) za Burno pri Malih Češnjicah severno od Št. Vida na Dolenjskem. Po mojem mnenju gre tu za vas Studenec tik jugovzhodno od Stične, omenjeno v urbarju iz l. 1505 kot »Prun« s petimi kmetijami.

Trem bratom-utemeljiteljem Stične Henriku, Ditriku in Majnhalmu sočasna generacija in njihovo sorodstvo je Stični še v 12. stol. podeljevalo novo posest, po večini iz ogromnega zaklada dediščine koroške Heme, o katerem smo sedaj tako dobro poučeni.⁵ Po veliki Hemi enako imenovana sestra treh

⁵ Lj. Hauptmann, Hema i Svetopuk, Rad Jugoslavenske akademije, 255 (1936), 221 dalje; Grofovi Višnjegorski, prav tam, 250 (1935), 215 dalje.

bratov je l. 1152 podelila novi samostanski ustanovi svoj alod v »Babindorf« in kasneje skupaj s svojo hčerko še posestvo »Lessou« Bratranca utemeljiteljev, Albero in Ulrik, sta skupaj s svojo materjo Gerburgo podarila štiri alodialne kmetije v kraju »Carnotum«, a Henrik Višnjegorski sam svoj alod v »Radoldsdorf«.⁶ Iz sorodstva stiških utemeljiteljev je tudi grof Majnhard iz Istre, včasih tudi po dolenskem Šumberku imenovan, bogat zemljiški posestnik v teh krajih, ki je Stični naklonil l. 1177 posest v Studenem (Caltenveld) pri Postojni ter Draško Vas (Drasizdorf) in Globoko (Globochdorf) ob Krki na Dolenskem.⁷ Za nekatere kraje, v katerih je Stični naklonilo posest višnjegorsko sorodstvo še v 12. stol., se mi dosedanje lokalizacije ne zde pravilne oziroma pomanjkljive.

B a b i n d o r f. — Zahn (Urkundenbuch des H. Steiermark, I, 336 in Ortsnamenbuch der Steiermark, 20) in Schumi (II, 16) lokalizirata kraj v današnji Bodendorf pri Muravu na Zgornjem Štajerskem, Fr. Kos (Gradivo, IV, 166) in L. Hauptmann (Erläuterungen, 395 in Grofovi Višnjegorski, Rad 250, 226) pa v Babni Vrt (nem. Babendorf) pri Preddvoru na Gorenjskem. Prav imata Zahn in Schumi. V arhivu Narodnega muzeja v Ljubljani je hranjen urbar o stiški posesti v zgornještajerskem Bodendorfu in okolici iz l. 1596. Iz njega je celo razvidno, da je število dveh tabern, ki jih je Stična l. 1152 tamkaj prejela, ostalo do l. 1596 neizpremenjeno. Bandendorf, ki ga papež Inocenc III. l. 1215 potrjuje Stični (Gradivo, V, 233) je seveda tudi Bodendorf na Zgornjem Štajerskem. Kraj je spadal k imetju, ki ga je imel rod gospode Puchs oziroma Višnjegorskih, h kateremu je spadala darovateljica grofica Hema, v porečju zgornje Mure.

I n p r a e d i o L e s s o u. K temu je dodati kraj *Liezcowa*, kjer je l. 1215 potrdil Stični posest papež Inocenc III. (Gradivo, V, 233.) — Glede prvega in drugega obeh imen se je Schumi (I, 186, II, 382) odločil za Leščevje blizu Muljave, Fr. Kos (Gradivo, V, 500) je glede prvega neodločen, glede drugega je pa tudi za Leščevje pri Muljavi. Lokalizacija se mi ne zdi mogoča, kajti sedem hub v Leščevju (Leschouwe) pri Muljavi je šele Kuniğunda žena Friderika iz bližnjega Kravjeka (Weineke) prepustila l. 1267 Stični (Schumi, II, 286). »Lessou« oziroma »Liezcowa« lokaliziram v Leskovec pri Višnji Gori, kjer je po urbarju iz l. 1505 imela Stična 10 kmetij.

I n l o c o q u i d i c i t u r C a r n o t u m. — Schumi (I, 163) in Fr. Kosova (Gradivo, IV, 166) lokalizacija v Koroško Vas tik pod starim Mehovskim gradom jugovzhodno od Novega Mesta je pravilna, toda potrebna utemeljitve. Da se pa utemeljiti z rodom darovateljice ondotnega svojega aloda, Gerburge, stškemu samostanu. Gerburga je iz rodu Puchs ali Višnjegorskih (Hauptmann, Rad 250, 237, 238 in rodovnik). Mehovo je izhodišče vojaškega zavojevanja Bele Krajine po Višnjegorskih v 12. stol. (Hauptmann, Erläuterungen, 406). Hartvik iz Mehovega (Micho) se omenja okoli l. 1162 v družbi drugih ministerialov višnjegorskega rodu (Gradivo, IV, 451).

⁶ Schumi, I, 104, 127. Gradivo, IV, št. 312, 614. Zahn, Urkundenbuch des H. Steiermark, I, 336.

⁷ Schumi, I, 150. Gradivo, IV, št. 583. — O grofu Majnhardu L. Hauptmann, Erläuterungen, I/4, 399.

Vas ima ime prejkone po naseljencih, ki so prišli iz domovine Gerburginega rodu, Zgornje Štajerske. Okraj ob zgornji Muri, kjer je stal grad Puchs, po katerem se Višnjegorski tudi imenujejo, so še do 15. stol. šteli h Koroški (Jaksch-Wutte, Erläuterungen zum Histor. Atlas der österr. Alpenländer, I/4, 62). Glede oblike Carnotum je primerjati označbo za koroški Krnos iz l. 1123 Karnotenus mons (Gradivo, IV, 71). V 15. stol. se javlja za Koroško Vas oblika Koroschkardorf in podobne (1462, Carniola, 1910, 33).

R a d o l f s d o r f. — Ta kraj bi mogla biti Radulja pri Šmarjeti ali pa Radulje pri Bučki na Dolenjskem. V sosesčini obeh vasi je imela Stična tudi sicer posest, pri prvem kraju v Vinjem Vrhu in Strmici-Sigendorfu(?), pri drugem pa v Raki, Konjskem, Preski in Brezovem. Verjetno gre tu za Raduljo pri Šmarjeti. Dočim se oblike krajevnega imena za Radulje pri Bučki nikdar ne pišejo z »o« (Rêdel, Redel, ok. 1400, Mitt. des Musealvereines f. Krain, II, 22, 23; Radell v listini iz l. 1469 v Kapiteljskem arhivu v Novem Mestu), so oblike za Raduljo pri Šmarjeti bližje našemu Radolfsdorf (1295 villa dicta Radolia, Archiv für Heimatkunde, I, 63; Radoll, Rodoll, 1484, 1485, turjaški urbar na gradu Turjaku). Za to Raduljo so tudi Schumi (I, 192), Fr. Kos (Gradivo, IV, 166) in Hauptmann (Erläuterungen, 396).

Še v dobo višnjegorskih bratov-utemeljiteljev (pred l. 1178) sega naklonitev vasi **M a č k o v c a** (Kazendorff) pri Trebnjem na Dolenjskem od strani bratov Alberta in Ulrika iz Št. Lovrenca, ki sta bila prejkone višnjegorska ministeriala ter prve v listinah omenjene stiške posesti okoli Ljubljane (Gorzach - G o r i č a n e pri Medvodah in Lutlich - U t i k zapadno od Ljubljane, darovatelj je spanheimski ministerial Henrik iz Sore). V krogu teh starejših pospeševalcev stiškega posestnega stanja ne manjkata tudi oba visokoplemiška rodova na tedanjih dolenskih tleh: Turjaški in Bogenski. Engelbert Turjaški je podaril vas **H o č e v j e** (Cotheuge) pri Gorenji Krki, grofica Liutgarda iz Bogena pa vasi **R a k o** (Arch), **K o n j s k o** (Rospach) in **P r e s k o** (Hage), ki leže na ozemlju med spodnjo Krko in Savo.⁸

V zadnji četrtini 12. stol. je darežljivost na korist stiškega samostana, če smemo to sklepati iz ohranjenega listinskega gradiva, v znatni meri ponehala. **A r t i ž e V a s i** (Hartwigisdorf), nedaleč samostana, ni Stična dobila v dar, marveč jo je l. 1190 kupila.⁹ A ko potrjuje l. 1215 papež Inocenc III. Stični njeno posest, se v seznamu potrjenih krajev kot nova javljata edino **A l t e n d o r f** in **W i m p e r g**.¹⁰ Wimperg je prejkone Vinji Vrh pri Šmarjeti na Dolenjskem, kjer se dá tudi za kasnejšo dobo dokazati stiška posest. Altendorf pa ni Stara Vas pri Škocjanu na Dolenjskem (tako Gradivo V, str. 542). Iz stiškega urbarja iz l. 1505 je namreč razvidno, da je imel samostan sedem oziroma šest kmetij v Veliki oziroma Mali Stari Vasi pri Grosupljem (Grasaltendorff, Kleinalttendorff).

Kaže se po eni strani, da ni bil naslednik in dedič generacije stiških utemeljiteljev, grof **A l b e r t V i š n j e g o r s k i** (1177—1209), novi ustanovi

⁸ Schumi, I, 127. Gradivo, IV, n. 614. — Lokalizacijo Mačkovec glej zgoraj pod Chazil. Goričane, Utik in Hočevje je določil L. Pintar, Carniola, 1913, 70—75, Hage-Presko pa Hauptmann, Erläuterungen, 394, n. 2.

⁹ Schumi, I, 157, II, 134. Gradivo, IV, n. 767.

¹⁰ Schumi, II, 16. Gradivo, V, n. 233.

posebno naklonjen; dokumentarno je izkazana od njegove strani podelitev ene same kmetije.¹¹ Po drugi strani pa vemo, da se je Stična sama ob koncu 12. in v začetku 13. stol. posvečala bolj izgraditvi obstoječega stanja in kulturnim nalogam kot pa pridobivanju nove zemljiške posesti. V čas tega zastanka posestne ekspanzije pada gradnja veličastne stiške samostanske cerkve in delovanje posebnega skriptorija v samostanu, ki nam je iz svoje rokopisne in iluminatorske delavnice ohranil znatno skupino danes v Državni biblioteki v Ljubljani in v Nacionalni biblioteki na Dunaju hranjenih kodeksov.¹²

Novo posest je Stični naklonila zopet zadnja Višnjegorska Sofija, oziroma njen mož, istrski mejni grof iz rodu Andechs, ki je z njo v zakon pridobil ogromne komplekse starovišnjegorske zemlje. L. 1228 je samostan prejel posest v vaseh »Swohansdorff« in »Louch«, mlin pri »Töplicz«, dve kmetiji »ultra montem citra Hungariam« in desetino od petnajstih kmetij »supra montem Volaule«, l. 1238 pa od Sofije osem kmetij »circa Liebekke... in loco qui vulgariter Pûche est dictus«.¹³ Pri lokalizaciji teh krajev so potrebne nekatere korekture.

Villa Swohansdorff. — Schumi (II, 39, 410) in Fr. Kos (Gradivo, IV, 543) sta za Stojanski Vrh v Krškem okraju na Dolenjskem. L. Pintar (Carniola, 1912, 90) je kraj pravilno lokaliziral v Stehanjo Vas. Toda ta ne leži v občini Žalna pri Višnji Gori, čeprav se tamkaj imenuje gozdnata višina, preko katere pelje velika dolenska cesta, Stehan. Stehanja Vas leži šele kakih 18 km zračne črte odtod proti vzhodu, že bližje Trebnjemu na Dolenjskem. Regest iz l. 1250 (v Pucljevem zapisu, Schumi, II, 134) ima obliko Stocheindorff.

Villa Louch. — Nedvomno je Louch napačno zapisano namesto Lonch (Pintar, Carniola, 1912, 90). Regest iz l. 1250 ima Lock, oni iz l. 1251 Lok (Schumi, II, 134, 143, oboje v Pucljevem zapisu). Vendar to pač ne bodo Loke v Krškem okraju na Dolenjskem (tega mnenja sta Schumi, II, 39, 383 in Fr. Kos, Gradivo, V, 502), marveč je kraj treba iskati v bližini Stehanje Vasi, ki se v listini imenuje neposredno pred »villa Louch«. Res nam povesta urbarja iz ok. 1400 (Mitt. des Musealvereines f. Krain, II, 19, 20) in l. 1505, da je Stična v bližnji Veliki oziroma Mali Loki imela bogato posest. Del te posesti sta imela sredi 13. stol. od samostana v fevd Robert in njegov sin Oton iz sosednjega Biča (Physchs, Vutsch, Schumi, II, 134, 143).

Töplicz. Ultra montem citra Hungariam. — Toplice so pač Dolenjske Toplice kot jih lokalizira Schumi (II, 39, 346) in jih ima v mislih tudi Pucelj s svojim dostavkom »apud thermas«. V tem okolišu je Stična imela tudi sicer posest (bližnja Meniška Vas je imenovana po stiških menihih, glej zgoraj pri »Taeure«). Zanimiva je takoj za Toplicami omenjena poklonitev dveh kmetij »onstran gore tostran Ogrskega«. Fr. Kos (Gradivo, V, 240) misli na ozemlje med Stojanskim Vrhom severovzhodno od Kostanjevice in hrvatsko

¹¹ Schumi, II, 134.

¹² M. Kos-Fr. Stelè, Srednjeveški rokopisi v Sloveniji, 1 dalje. H. J. Hermann, Beschreibendes Verzeichnis der illuminierten Handschriften in Österreich, Neue Folge, II, 287 dalje, 297, n. 193.

¹³ Schumi, II, 39, 71, 72. Gradivo, V, n. 483, 687, 688.

mejo. Vendar bi Stični podeljene kmetije v tem odseku kranjskega obmejnega ozemlja bile težko razumljive. Med spodnjo Krko in Gorjanci in še preko Gorjancev so širili na škodo »Ogrske« to je Hrvatske svojo oblast in zemljo Spanheimi ne pa sorodstvo oziroma predniki darovateljev kmetij iz l. 1228, istrskega mejnega grofa Henrika in njegove žene Višnjegorske Sofije (Hauptmann, Erläuterungen, 407). Predniki Sofijini so pomikali meje svoje posesti in z njimi Kranjske preko gora v današnje Belo Krajino, tako, da je obe kmetije iz l. 1228 iskati v tej deželi, ki je ležala že onstran gora, toda ni več — po političnem pojmovanju Kranjca — spadala k »Ogrski«, to je Hrvatski, marveč se razprostirala že tostran te.

P ů c h e. P o u c h e. — Schumi (II, 328) in Fr. Kos (Gradivo, V, 446) sta za Bukovico pri Vačah. S. Ilešič (Kmetiska naselja na Vzhodnem Gorenjskem, ljubljanska disertacija, 1933, 78) pa lokalizira kraj z dobrimi razlogi v Podbukovje vzhodno od Vač, pod Sveto Goro.

V prvi polovici 13. stol. je pridobila Stična tudi nekaj posesti na ozemlju Savinjske pokrajine. Od Friderika Ptujskega l. 1233 dvanajst kmetij v »C o p r e y n i c z« in »V l r i c h s d o r p f f«. Oba kraja je treba iskati na ozemlju salzburške nadškofije blizu Podsrede. To je razvidno iz listine salzburškega nadškofa Eberharda iz l. 1241 in beležke v Pucljevi kroniki, ki pravi, da ležita kraja »prope Herberg«,¹⁴ »Coproeynicz« je ondotna Koprivnica, dočim »Vlrichsdorpff-a« ne morem točno lokalizirati.

Zadnje posest od enega direktnih potomcev Heminega rodu je pridobila Stična l. 1242, ko je Elizabeta »de Miltenberch« podarila samostanu štiri kmetije »prope Miltenberg loco eiusdem agnominis Stany«. ¹⁵ Schumi (Archiv f. Heimatkunde, II, 126) išče Miltenberg in vas Stany v Mladi Gori in sosednji vasi Stan pri Mirni na Dolenjskem, enako tudi Fr. Kos (Gradivo, V, 383, 511). Prav ima po mojem mnenju Zahn (Ortsnamenbuch der Steiermark, 340), ki lokalizira Miltenberg v okolico Lemberga pri Poljčanah ali pa Vojnika. Jugozapadno od Vojnika ima Miltenberg z vprašajem začrtana deželosodna karta avstrijskih alpskih dežel (list Celje), jugovzhodno pa Pirchegger v historičnem zemljevidu Štajerske, pridejanem njegovemu Abriss der steirischen Landesgeschichte (1925). Miltenberg se omenja v virih le v razdobju 1241—1286 (Gradivo, V, 769, 803; Zahn, l. c.). Darovateljica vasi Stany Elizabeta je bila sestra Viljema iz Vojnika. Rod je imel posest okoli Vojnika, Žič in Ponikve. V teh okoliših je iskati naš Miltenberg, ki seveda ni »mlada« gora, marveč tipično grajsko ime, ki pomenja grad na »mili« ali »ljubki« gori.

V prvi polovici in sredi 13. stol. je prejela Stična bogato posest od številnih plemičev, ki spadajo po večini v krog višnjegorskih, spanheimskih in andeških ministerialov na Kranjskem. Lokalizacija krajev, kjer je samostan tedaj in v kasnejši dobi dobil kot dar, z zameno ali na kakršenkoli drug način zemljiško posest, nam zdaleč ne dela onih težav kot določitev krajev v listinah iz prvega stoletja obstanka stiške ustanove. Le posamezni kraji še so v doslej najobsež-

¹⁴ Schumi, II, 61, 130. Hauthaler-Martin, Salzburger Urkundenbuch, III, 517. Gradivo V. 609, 757.

¹⁵ Schumi, II, 93. Gradivo, V, 803. — O sorodstvu Hema - Vojnik - Miltenberg: Hauptmann, Grofovi Višnjegorski, Rad 250, str. 231 in rodovnik.

nejši celotni izdaji starejšega stiškega gradiva, v Schumijevem Urkunden- und Regestenbuch des Herzogthums Krain, ki sega po času do l. 1269, napačno tolmačeni. Njihovi pravilnejši lokalizaciji so posvečene sledeče vrstice.

V Schumijevi izdaji velike potrdilne listine stiške posesti iz l. 1250 (II, 133—135) je vrsta krajev pomanjkljivo ali napačno lokalizirana. S to listino je oglejski patriarh Bertold potrdil posamezno posest, pridobljeno od samostana izza konca 12. stol. pa do srede 13. stol. — Artvik de Razwor je podelil posestvo Ahorn. Razwor, ki ga Schumi (II, 399) ne ve tolmačiti, so Razborje pod Zaplazom, Ahorn pa Pušti Javor severovzhodno od Stične, kjer je imel samostan po urbarju iz l. 1505 štiri kmetije, od katerih so pa bile tri puste. — Weriaud iz Liechtenberga je z zamenjavo prejel od samostana vas Cozdruniz. Liechtenberg se navadno tolmači kot grad Praproče pri Grosupljem, ki se res nemški imenuje Lichtenberg (tako Schumi, II, 382; Gradivo, V, 500; Hauptmann, Erläuterungen, 397). Toda grosupeljske Praproče so grad mlajšega postanka. Naš Liechtenberg, v virih 13. stoletja mnogokrat omenjen, je grad, ki ga pozna Valvasor kot razvalino tik svojega Vagenšperka (Ehre, III, 337). Pod njim leži Cozdruniz, to je današnja Kostrevnica (Velika, Mala) pri Šmartnu pri Litiji. — Mullendorff, kjer je od Manjharda iz Mehovega prejela Stična sedem kmetij, nikakor ni Muljava pri Stični, kot meni Schumi (II, 134, 399), marveč Malenska Vas pri Mirni Peči. »Ys Malinskhe Vasy« je v začetku 16. stol. prejela Stična desetino in gorščino (zapisniki v arhivu Narodnega muzeja v Ljubljani). — Henrik starejši iz Svibnega je naklonil Stični šest hub apud Durre. Schumi (II, 354) tolmači Durre kot kraj Vrata (duri!) v litijskem okraju, kar pa ne bo moglo obveljati. Durre je to kar suh kraj, torej Sušica nedaleč Muljave. V ondotni Schusitz ima po urbarju iz l. 1505 Stična posest. — Blizu Sušice je ob izvirih Krke vas Videm, v listini iz l. 1250 Widem. V tem kraju, ki ga Schumi (II, 420) ne ve lokalizirati, je žena omenjenega Henrika iz Svibnega Gerburga podarila Stični štiri kmetije. — Pet kmetij je prejela Stična od Hermana iz Mirne apud Dulach. Schumi (II, 348) je neodločen, kje bi kraj iskal. Dulach so Dole (Velike, Male) pri Temenici. V urbarju iz ok. 1400 (Mitteilungen des Musealvereines f. Krain, II, 21) je zum Tal, v onem iz l. 1505 v Grasdwill in Kleyndwill izkazana stiška posest. — Ludgardis de Gradenicz je v enako imenovanem kraju podarila Stični šest kmetij. Teга Gradenicza pa ne bomo s Schumijem iskali v Gradnici pri Celovcu (II, 362), marveč v Gradencu v Suhu Krajini nad Žužemberkom, kjer je po urbarju iz l. 1505 imela Stična osem kmetij.

V potrdilni listini stiške posesti, izdani od koroškega vojvode Ulrika l. 1261 (Schumi, II, 216—217), pomenja Royn, ki ga Schumi (II, 401) ne ve tolmačiti, Roje pri Veliki Loki na Dolenjskem, kjer pa okoli l. 1400 ni imela Stična, marveč cistercijanski samostan Reun pri Gradcu, odkoder je bila Stična kot samostan naseljena, posest (Mitteilungen des Musealvereines f. Krain, II, 20).

Štiri kmetije, ki jih je Kunigunda, žena Friderika iz Kravjeka (Weineck, slov. Kravjek, danes grajske razvaline blizu Muljave), naklonila l. 1266 Stični v kraju Hurd t oziroma Hurde ob Krki (Schumi, II, 283, 287) je iskati v vasi Lese (Velike, Male) ob zgornji Krki. Srednjevisokonem. hurt pomenja isto kot slov. lesa. Vas Dobrave, ki jo je stiškemu samostanu podaril l. 1267

koroški vojvoda Ulrik in ki jo Schumi (II, 293, 346) ne ve kam lokalizirati, je Dobrava nad samostanom, kjer je po urbarju iz leta 1505 Stična lastnica šestih kmetij.

Popolnoma napačno je Schumi lokaliziral kraje v listini oglejskega patriarha Gregorja z dne 22. aprila 1264, s katero je ta podelil samostanu desetine od novin spadajočih pod samostansko pristavo v »Lassis« ter od drugih »a silva Bossencyr, a pede montis qui dicitur Sterminiz, prout dividit fluvius Restwiz sursum versus orientem usque ad terminos villae quae dicitur Poelan«. Kraje išče Schumi (II, 259, 325, 329, 381, 398, 409) v okolici Dolenjskih Toplic. Bossencyr mu je Bušinec, Sterminiz Strmec, Restwiz voda Radešica, Polan pa Poljanica v onem okraju. Vse pa kaže na okoliš Velikih Lašč, kjer ima stiški samostan najmanj že od leta 1145 posest (glej zgoraj pod Lasis). Ime »Lassis« kaže, da imamo opraviti z izkrčenim terenom (lazišče). Sosed Stični v teh krajih so bili Vovbržani s posestvom Slevico, ki je obsegalo približno kompleks Velike Poljane — Rašica — Rob — Lužarji, vključevalo torej tudi stiške Lašče, zaradi česar je prišlo do sporov med Vovbržani in Stično. Ti so l. 1230 poravnani tako, da je Stična prejela ozemlje do približno sledečih mejnih točk na jugu, zapadu in severu: Velike Poljane, Sv. Gregor, Mikunca, Lužarji, Rob, Rašica (Gradivo, V, 530). To ozemlje je pa bilo še močno pokrito z gozdom in slabo obljudeno. Krčenje v ondotnih gozdovih sta si razdelila Stična in Turjak leta 1256 tako, da ustreza meja obeh interesnih sfer nekako mejni črti, ki loči kasneje na črti Podstrmec - Rašica deželsko sodnijo ortneško od turjaške (Mitteilungen des Musealvereines f. Krain, 18, 124). Na obeh straneh pričajo številna za poznosrednjeveško krčenje značilna krajevna imena tipa Lužarji, Levstiki, Opalkovo, Poznikovo itd. o intenzivni kolonizaciji tega ozemlja, ki jo je treba staviti približno v dvestoletno razdobje 1250—1450. Kajti turjaški urbar iz l. 1463 (v arhivu na gradu Turjaku) pozna na turjaški severozapadni strani že vsa ona številna krajevna imena novega tipa, kot sem nekatera zgoraj naštel. V stiškem jugovzhodnem kolonizacijskem območju, kjer je samostan prejel od oglejskega patriarha desetine od novin, je treba lokalizirati v listini iz l. 1264 omenjene kraje. »Lassis« so Lašče. Gozd »Bossencyr« listine iz l. 1264 je isto kot »silvae Počenyer« v čedadski oglejsko-spanheimski mirovni pogodbi iz l. 1261 (Jaksch, Mon. hist. duc. Carinthiae, IV, n. 2761, 571). Gozd tega imena (v drugih virih »gora Nadlišek«), ki se javlja v ohranjenem gradivu le v teh dveh listinah, moramo iskati v severnem območju Blok, od Lužarjev proti zapadu tja do meja cerkniške Menišije. Številna krajevna imena kažejo, da imamo tudi tod opraviti z naselbinami, nastalimi v poznem srednjem veku na izkrčenem gozdnem ozemlju (na primer Rute, Laze, imena tipa Jeršanovo, Hribljane itd.). »Pes montis qui dicitur Sterminiz« je Podstrmec pri Lužarjih, ki leži res v dolini pod Strmcem. »Fluvius Restwiz« je Rašica. Vas »Poelan« so Poljane (Velike) pri Ortneku.

Die Topographie des älteren Besitzstandes von Stična.

Die älteren Archivbestände des Klosters Stična sind uns in sehr unvollkommener Gestalt und fast nur in späten Abschriften überliefert. Das meiste finden wir bei Puzel (Idiographia... monasterii Sitticensis, 1719, Handschrift im Archive des

Nationalmuseums in Ljubljana), etwas auch bei Valvasor (Ehre) und Marian-Fidler (Austria sacra). Das Material bis 1269 liegt gedruckt vor bei Schumi (Urkunden- und Regestenbuch des Herzogthums Krain, I, II), bis 1246 in Regestenform auch bei Fr. Kos (Gradivo za zgodovino Slovencev, IV, V). Jedoch lassen in beiden Ausgaben die Ortsnamenbestimmungen sehr viel zu wünschen übrig. Diese unterzieht Verf. einer Durchsicht und sucht sie genauer, als es bisher geschehen, festzustellen.

1136 (Schumi, I, 88; Gradivo, IV, 130). — *Quinque mansos iuxta Moram fluvium sitos*. Am Bach, der bei Stična vorbeifliesst, hatte nach dem Urbar von 1505 (im Archive des Nationalmuseums in Ljubljana) das Kloster fünf Mühlen. »Mora fluvius«, der bekannten Latinisierungssucht Puzel's entsprechend, vielleicht anstatt »morus fluvius« = Črni potok, Schwarzenbach. — *Wingarten*. Vinograd bei Stična. — *Wisen*. Nicht die »Wiesen« bei Muljava, wie Pintar (Carniola, 1909, 139) deutet, sondern Višnje in der Suha Krajina (mhd. wisel, slow. višnja, Weichselkirsche). Die restlichen Ortsnamen dieser Urkunde hat in richtiger Weise bereits Pintar erklärt und lokalisiert.

1145 (Schumi, I, 99; Gradivo, IV, 211). — *Lite in parte Crenuch*. Lite nicht Litija, wie bisher gedeutet, sondern mhd. lite = Berghang, Leite, slow. Reber. Stična hatte nach dem Urbar von 1505 Besitz »An der lewttten« = Reber bei Škofljica, das jedoch, da erst 1420 erworben, nicht in Betracht kommt. Lite setzt Verf. gleich Dorlewetten im Urbar v. J. 1505 (1354 Darnleitten), »Dornleiten«, heute Trnovica bei St. Vid pri Stični. Crenuch, verschrieben anstatt Creinae = Krajina, Windische Mark. — *Zwei Dörfer Steindorff*. Nicht Kamno Brdo oder Kamni Vrh, sondern Velike und Male Peče bei St. Vid (peč = Stein). — *Zwei Dörfer Kalla*. Rdeči und Lučarjev Kal bei St. Vid. — *In loco proximo qui adiacet Sancto Vito*. Wird gleichgestellt mit »Kall«, das gemeinsamer Besitz des Klosters und des Pfarrers von St. Vid war, von 1250 (Schumi, II, 136) an aber nur dem Pfarrer gehörte, deshalb nachher Farški Kal (»Pfaffenkal«) genant. — *Enchen*. Anstatt Eichen. Dob' bei Stična. — *Czirknicz*. Cerknica in Innerkrain. — *Ozipsoidorff iuxta fluvium Gurcae*. Unbekannt, jedoch wahrscheinlich in der Nähe von Sitingisdorff. Beide Dörfer bisher verschieden lokalisiert. S. in Puzel's Handschrift ursprünglich als Ingisdorff eingetragen. Ingisdorff = in Gisdorff. Ein sonst unbekanntes »Gestorff pey der Gurkch« verzeichnet als Besitz von Stična das Urbar von Turjak 1463 (Schlossarchiv Turjak). — *Frogia*. Nicht Vrhovo bei Žužemberk, sondern Vrhovo ö. St. Vid. *Lasis*. Nicht Lašče bei Žužemberk, sondern Velike (bzw. Male) Lašče. In beiden Ortschaften Besitz von Stična auch sonst nachweisbar. — *Welze*. Nicht Vevče oder Belšinja Vas, sondern Bleč Vrh bei Višnja Gora (1505 Weltsperg). — *Trebeleu*. Trebeljevo bei Višnja Gora. — *Altelasis*. Nicht Mrzla Luža, sondern Lašče sö. Žužemberk. »Colositsch« einer Urkunde v. 1382 setzt Verf. gleich Altelasis. — *Villa.. Chazil*. Nicht Kašelj oder Mačji Dol, sondern Mačkovec bei Žužemberk. — *Taeure*. Schumi setzt T. gleich Torovo in Oberkrain, Fr. Kos denkt an die Temenica in Unterkrain. Verf. sieht in T., richtiger Tauer, slow. deber (= enges Flusstal) und setzt es gleich Teber v. J. 1313 (MIÖG, 1901, 462), das im engen Flusstale der Krka bei Soteska in Unterkrain lag, wo Stična auch sonst begütert war (z. B. in Meniška Vas = das den Mönchen, »menihi«, von Stična gehörige Dorf). — *Nakla*. Naklo bei Kostanjevica in Unterkrain. — *Affoltren*. Jablanica bei Litija könnte es dem Namen nach (mhd. affolter, slow. jablana) sein. Dort, wahrscheinlich an der Stelle der schon in Valvasors Zeiten zerstörten Burg Roje, lag das vom Spanheimer Ulrich um 1250 neu erbaute Schloss »Afolter«. Jedoch hatte in diesem Jablanica Stična keinen nachweisbaren Besitz, sondern in Jablan bei Mirna Peč. — *Ivanzdorff*. Ivanja Vas bei Mirna Peč. — *Sigilsdorff*. Nicht Žiganja Vas oder Šegova Vas, sondern wahrscheinlich Strmica bei Šmarjeta in Unterkrain, im 13.—15. Jahrh. auch Sigendorf genannt. — *Brunno*. Nicht Bruna Vas oder Burno, sondern Studenec bei Stična. 1505 in »Prun« Klosterbesitz.

1152 (Schumi, I, 104; Gradivo, IV, 312). — Babindorf. Mitunter unrichtig als Babni Vrt in Oberkrain gedeutet. B. ist, wie schon Zahn und Schumi feststellten, Bodendorf bei Murau in Obersteiermark. Einst Puchser Besitz, gehörte es nach dem Urbar von 1596 (im Nationalmuseum in Ljubljana) zu Stična. 1215 Bandendorf (Schumi, II, 16). — In loco... Carnotum. Die bisherige Deutung auf Koroška Vas in Unterkrain wird durch den dortigen Besitz der aus der Gegend an der oberen Mur, die damals teilweise noch zu Kärnten gehörte, stammenden Puchser bekräftigt. Koroška Vas ist wahrscheinlich benannt nach den von »Kärnten« an der oberen Mur nach Unterkrain verpflanzten Puchser Untertanen. — Radoldsdorf. Wahrscheinlich Radulja bei Šmarjeta in Unterkrain.

Lessou **1178** (Schumi, I, 127; Gradivo, IV, 614 und Liezcowa **1213** (Schumi, II, 16; Gradivo, V, 233). Nicht Leščevje bei Muljava, sondern Leskovec bei Višnja Gora (hier 1505 Besitz von Stična). — Altendorf **1213** (Schumi, II, 16; Gradivo, V, 233). Nicht Stara Vas bei Škocjan, sondern Velika bzw. Mala Stara Vas bei Grosuplje, wo das Kloster 1505 reich begütert war.

1228 (Schumi, II, 39; Gradivo, V, 483). — Swohansdorff. Stehanja Vas in Unterkrain. — Louch (verschrieben für Lonch). Stična hatte Besitz in Velika bzw. Mala Loka in Unterkrain (Urbar 1505). — Töplicz. Dolenjske Toplice. — Ultra montem citra Hungariam. Nicht jenseits der Gorjanci im Grenzraume Kostanjevica, sondern an der Grenze gegen die Bela Krajina, das im 13. Jahrh. für den Krainer jenseits der Berge, doch schon dieseits »Ungarns« (Kroatiens) lag. Nach dieser Richtung ging im 12/13. Jahrh. die Expansion der Puchser-Andechser, die Stična 1228 in der Bela Krajina mit Besitz ausstatteten.

Pûche, Pouché **1238** (Schumi, II, 71, 72; Gradivo, V, 687, 688). Nach Ilešič Podbukovje bei Vače. — **1233, 1241** (Schumi, II, 61, 85; Salzburger Urkundenb., III, 517; Gradivo, V, 609, 757). Copreynicz bzw. Copeuniz ist Koprivnica bei Podsreda in der alten Sanntaler Mark. Vlrichsdorppf ist in derselben Gegend zu suchen. — **1242** (Schumi, II, 93; Gradivo, V, 803). Miltenberg und Stany sind nicht — wie Schumi deutete — Mlada Gora und Stan bei Mirna in Unterkrain, sondern in der Gegend von Vojnik, Žiče oder Ponikve in der Steiermark zu suchen. Miltenberg ist ein typischer Schlossname.

1250, 1261 (Schumi, II, 133, 216). Von Schumi unvollkommen oder unrichtig gedeutete Ortsnamen in den grossen Bestätigungsurkunden für Stična, erteilt vom Patriarchen Gregor 1250 und Herzog Ulrich von Kärnten 1261. Razwor: Razborje bei Zaplaz in Unterkrain. Ahorn: Pusti Javor bei Stična. Liechtenberg: hier und in vielen anderen mittelalterlichen Urkunden nicht Praproče (deutsch auch Lichtenberg) bei Grosuplje, sondern das schon zu Valvasors Zeiten vollkommen zerstörte Schloss bei Wagensperg (Ehre, III, 337). In der Nähe Cozdruniz: Kostrevnica. — Mullendorff nicht Muljava, sondern Malenska Vas bei Mirna Peč (hier Besitz des Klosters im 16. Jahrh.). — Apud Durre. Nicht Vrata im Bezirke Litija, sondern Sušica s. Stična. — Apud Dulach. (Velike, Male) Dole bei Temenica (Klosterbesitz bezeugt in 14/16. Jahrh.). — Gradenicz: Gradenc bei Žužemberk, nicht Gradnitz bei Klagenfurt. — Royn. Roje bei Velika Loka in Unterkrain.

Durchaus unrichtig hat Schumi (II, 259) die in der Urkunde des Patriarchen Gregor 1264 aufgezählten Ortschaften nach Unterkrain in die Gegend von Dolenjske Toplice versetzt, anstatt sie im engeren und weiteren Umkreise von Velike Lašče zu suchen. Lassis = Velike Lašče. Der Wald Bossencyr (1261 silvae Počenyer, Jaksch, Mon. Car., IV, 571) ist im nördlichen Bereiche des Bloke-Hochlandes zu suchen. Pes montis qui dicitur Sterminiz: Podstrmec. Fluvius Restwiz: Bach Rašica. Poelan: (Velike) Poljane bei Ortnek. Die ganze Gegend weist mit ihren typischen Ortsnamen (von der Art Lužarji, Jeršanovo, Hribljane, auch Laze, Rute) auf eine kolonisationsische Durchdringung, die erst im Zeitraume etwa 1250—1450 erfolgte und unter der Leitung des Klosters Stična und der Herrschaft Turjak stand.

